

Kayseri
Sultan
Hanı'nın
köşk
mescidi

dana gelmiş olup mukarnas kavsaralı ve geometrik bordürlü, rûmî geçmeli süslemeli bir düzene sahiptir. Mescidin iç mekânında kuzey cephesindeki bir kapı duvar içindeki merdivenlerle çatıya ulaşmaktadır. Üst örtüsü oldukça harap durumdaki bir çapraz tonozdur. Köşk mescidin ibadet mekânına kuzey yönündeki kemerin iki yanına yerleştirilmiş, altları mukarnaslı çift çıkışlı basamaklarla ulaşmaktadır.

Kapalı bölümün taçkapısı günümüze sağlam biçimde ulaşmıştır. Kapıyı iki meandir dizisi içine yerleştirilen on bir kollu yıldız sistemleri ve onları birbirine bağlayan kırık hatlı geçmelerden oluşan geometrik süsleme bordürü çevrelemektedir. Yıldız frizinden sonra kapıyı çevreleyen sivri kemer geometrik geçmeyle işlenmiş, tekrar yıldız frizi ve geometrik geçmeli bordürden sonra dokuz sıradan oluşan mukarnas kavsara yer almıştır. Kavsaranın köşelikleri, köşeli hatlarla kesişen şeritlerin meydana getirdiği geometrik kompozisyonla doldurulmuştur. Mukarnas kavsara dokuz sıradan oluşmaktadır. İki yanda zar başlıklı ve düğümlü silmelerden meydana gelen sütunçeler bulunmaktadır. Kapı açıklığı basık kemerlidir. Taçkapının her iki yanında mukarnaslı nişler mevcuttur. Nişlerin ve kemerin üzerinde geometrik geçmeli bir bordür yer almaktadır. Kapalı bölüm kare kesitli yirmi dört ayakla beş nefe ayrılmıştır. Giriş kapısı aksında olan orta nef daha yüksek ve geniş tutulmuştur. Bu nefin ortasında, kenarında kitâbeli bordür bulunan içten pandantifli kubbe, dıştan konik külâhla örtülü aydınlık feneri vardır. Yan neflerin kemer aralarında yaklaşık 0,70 m. yükseklikte sekiler bulunmaktadır. Kapalı bölümün üst örtüsü doğu-batı yönlü tonozlardır. Bu bölümün duvarları da dışarıdan silindir ve çokgen formlu payandalarla desteklenmektedir. Bu payandalar arasında mazgal pencere-ler yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 93-100; *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1987, s. 32-33; Oğuz Güleç, *Kayseri Civarındaki Anadolu Selçuklu Kervansarayları Taş Tezyinatı* (mezuniyet tezi, 1973), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 9-10; Ömür Bakırcı, *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mimarları*, Ankara 1976, s. 156-157, 283 (şekil 29), rs. 71-74; K. Erdmann – H. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts: Baubeschreibung-Die Ornamente*, Berlin 1976, s. 54, 94-95, 142-147, tafel 76-95; K. Erdmann, a.e.: *Katalog-Abbildungen*, Berlin 1961, abbildungen 142-160, tafel XII; a.m.f., a.e.: *Katalog-Text*, Berlin 1961, s. 90-97; G. Schneider, *Geometrische Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien*, Wiesbaden 1980, şekil: 48°, 14/110, 115, 145, 148-150, 156, 220°, 314°; a.m.f., *Pflanzliche Bauornamente der Seldschuken in Kleinasien*, Wiesbaden 1989, şekil: 5/254, 12/452; a.m.f., *Türk Mimarısından Çizimler*, İstanbul 2000, s. 189; Yıldırım Özbek, "Tuzhisar Sultan Hanı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları* (ed. Hakkı Acun), Ankara 2007, s. 175-193; Jerphanion, "Le Soutan Khan près de Palas", *Mélanges d'archéologie anatolienne*, XIII, Beyrouth 1928, s. 92-102; Mahmut Akok, "Kayseri'de Tuzhisar Hanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescid Diye Tanınan 3 Selçuklu Mimari Eserin Rölevesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII/2, Ankara 1969, s. 5-41; Gönül Öney, "Anadolu Selçuk Sanatında Ejder Figürleri", *TTK Belleten*, XXXIII/130 (1969), s. 171-192; Yılmaz Önge, "Anadolu Türk Mimarısında Köşk-Mescid Geleneği", *Önasya*, V/52, Ankara 1969, s. 8-10; Şebnem Akalın, "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarındaki Köşk-Mescitler", *STAD*, I/1 (1987), s. 3-7.

AYŞE DENKNALBANT

SULTAN HASAN KÜLLİYESİ

XIV. yüzyılda

Memlük Sultanı Hasan

b. Muhammed b. Kalavun tarafından
Kahire'de yaptırılan külliye.

Cami-medrese ve türbeden oluşmaktadır. Mehmed Ali Meydanı'nda Kal'atülcabel'in Bâbülbazb adlı kapısının karşısında yer alan yapının inşasına 757 (1356) yılında başlanmış ve 762'de (1361) yapımı ana hatlarıyla tamamlanmışsa da sultanın aynı yıl öldürülmesi yüzünden yarım kalan çalışmalar Sâdeddin Beşîr el-Câmedâr tarafından 764 (1363) yılına kadar sürdürülmüştür. Yapının önemli kısmı Sultan Hasan hayattayken tamamlandığı için 760'ta (1359) bir vakfiye düzenlenip açılışı yapılmıştır (vakfiyenin özeti için bk. Ali Paşa Mübârek, IV, 175-180).

Âbidevî ölçülerde inşa edilmiş olan yapı kale gibi teşkilâtlandırılmış mimari hususiyetleri sebebiyle değişik ayaklanmalar ve çatışmalarda aktif rol oynamıştır. Sara-

yn bulunduğu kaleyle yakınlığının da bu hususta rolü olmuştur. Dört minareli olarak planlanan külliyenin kapısı üzerinde bulunan minarelerinden biri inşaatın tamamlanması esnasında yıkılmış ve esas projeden vazgeçilmesine sebep olmuştur. Kalan iki minareden biri de 1070'te (1660) yıkılmış, fakat yerine daha sonra İbrâhim Paşa tarafından başka bir minare inşa ettirilmiştir (1082/1671). Ayaklanmalar ve çatışmalarla önemli ölçüde harap olan binanın türbe kısmını örten ahşap kubbe de 1071 (1661) yılında çökmüştür. Mevcut kubbe daha sonraki Osmanlı devri tâdilâtı sırasından kalmadır. Bu hasarın ardından uzunca bir süre cemaate kapalı kalan yapı önemli bir imardan sonra XVIII. yüzyılda hizmete açılmıştır.

Bir medrese olduğu kadar cuma namazlarına ayrılmış bir cami hizmeti de ifa edecek şekilde teşkilâtlandırılmıştır. Ana hatlarıyla dört eyvanlı bir cami planı gösteren bina özellikle devâsâ ölçüleriyle dikkat çeken bir eser olup tek bina bloğunu kaplamaktadır. Dıştan 150 × 68 m. ölçülerindeki bina tam bir dikdörtgen olmayıp inşaatın yapıldığı mahallin vaziyetine göre çarpık durumdadır. Binanın ana kısmıyla bir dirsek teşkil eden giriş kısmı yuvarıya doğru uzayan yüksek cümle kapısıyla dikkat çekmektedir. 145 m. enindeki kuzey duvarında yer alan ve 20 m. eniyle

Sultan Hasan Camii'nin içinden bir görünüş

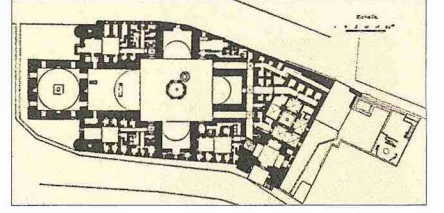
37,80 m. yüksekliğe sahip bulunan cümle kapısından üstü üç taraftan üç yarım kubbeyle çevrili pandantifler üzerinde yükselen bir kubbeyle örtülü hole geçilir. Bu holden dirsek teşkil eden giriş dehlizlerle merkezî avluya açılan tonoz örtülü dehlizlere girilir. Dehlizler vasıtasıyla ulaşılan merkezî kare avlu dev ölçülerdeki dört eyvanla dört taraftan çevrelenmiştir. Bu eyvanların en büyüğü olan ve cuma camii olarak ibadet mekânını teşkil eden kible yönündeki eyvanıdır. Doğu cephesindeki bu eyvan 26 m. genişliği, 29 m. yüksekliğiyle İslâm mimarisinin bu husustaki en büyük örneklerinden birini teşkil etmektedir ve tuğla bir tonozla örtülüdür. Avluya açılan büyük eyvanların arasına gelen yan kısımlarda bulunan kapılardan eyvanların yanlarında yer alan medrese bölümlerini teşkil eden kısımlara girilmektedir. Avlunun ortasında 766 (1364-65) tarihli bir şadırvan bulunmaktadır. Bu şadırvan sekizgen planlı olup ahşap bir kubbeyle örtülüdür.

Eyvanların arasında köşelerde mevcut medreselerin her biri kendi içlerinde yer alan merkezî bir avlu etrafında teşkilâtlandırılmış olup kible istikametinde mevcut birer eyvana sahiptir. Avlu çevresinde bulunan dört katlı mekânlar da medreselerde tahsil gören talebeler ve diğer görevlilere ayrılmış kısımlardan ibarettir. Bu medreselerin en geniş, ibadet mekânı olarak faaliyet gösteren büyük kible eyvanının

sağında yer almakta olup Hanefî mezhebine ayrılmıştır. Eyvanın solunda ikinci büyük medrese Şâfiî mezhebine, avlunun diğer köşelerinde yer alan daha küçük medreseler Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine tahsis edilmiştir.

Kible eyvanının önünde yer alan ve ana bina bütününün dışına taşan türbe kare planlıdır ve ibadet mekânının solunda bulunan bir kapı ile külliyeyle bağlanmaktadır. Türbe, 21 m. genişliğinde kenarlarıyla kare plana sahip bir mekân olup üzeri ahşap bir kubbeyle örtülüydü. İstalaktitli pandantifler tarafından taşınan bu kubbenin çökmesinden sonra bugün mevcut olan kubbe yapılmıştır. Türbede Sultan Hasan değil oğlu Şehâbeddin Ahmed (ö. 788/1386) medfundur.

Külliye'nin çeşitli bölümlerinde renkli mermer kaplamalarla teşkil edilen tezyinatın zenginliği göz doldurmaktadır. Bu bölümler dışında külliye'nin en zengin süslemeleri kible eyvanıdır. Kible eyvanının üç duvarını dolaşmakta olan alçı (stuko) malzemeyle yapılmış kitâbe şeridi Memlük süsleme zevkini gösteren en güzel örneklerden biridir. Kitâbe şeridinde bulunan küffî yazıların zemininde bitki ve çiçek motifleri vardır. Benzer bir süsleme Hanefî eyvanında bulunmaktadır. Külliye'nin cümle kapısı süslemeleri, tamamlanmamış olmakla birlikte oyma taş işçiliği istalaktitli merkezî nişinin düzeni ve en üstte yer alan

Sultan Hasan Medresesi'nin planı

kornişle dikkat çekmektedir. Binanın 84 m. yüksekliğindeki sekizgen minaresi orijinal olup taş dolgu geometrik tezyinatıyla ilgi uyandırmaktadır. Minare sekiz sütun üzerinde yükselen soğan biçimi bir örtü kısmıyla nihayetlenmektedir.

Mermer tezyinatın sık olarak kullanılmış bulunduğu külliye'nin renkli taş süslemeli mihrabı ve minberi mermerden olup İslâm âleminin olduğu kadar Memlük sanatının da en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Kible eyvanında mevcut "dikketü'l-mübelleğ" de (namaz sırasında imamın tekbirlerini tekrarlayan kimsenin durduğu yer) mermer işçiliğinin en güzel örneklerindedir. Her yönüyle müstesna hususiyetler gösteren külliye'nin bronz kapıları 819 (1416) yılında Sultan el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî tarafından kendi camisine nakledildiği için bugün o cami-de bulunmaktadır. Buna rağmen külliye'nin bazı bölümlerinde mevcut bronz kapılar Sultan Hasan devrinden kalma olup altın ve gümüş dolgularla tezyin edilen bu kapılar üzerinde Sultan Hasan'ın ismine ve unvanlarına rastlanmaktadır. Camiden gelme çok sayıdaki cam kandil ve bronz şamdan Kahire'deki İslâm Eserleri Müzesi'nde saklanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttatü't-Tevfikıyye*, Bulak 1306, IV, 174-181; Hasan Abdüvehhâb, *Târîhu'l-mesâcidi'l-eşeriyye fi'l-Kâhire*, Kahire 1946, s. 165-181; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1972, s. 123-125; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidi Mısr ve evliyâ'ühe's-sâlihün*, Kahire 1399/1979, III, 276-290; *The Architecture of the Islamic World* (ed. G. Michell), London 1984, s. 227; D. Behrens-Abouseif, *The Minarets of Cairo*, Cairo 1985, s. 96-101; a.m.f., *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*, Leiden 1989, s. 122-128; J. D. Hoag, *Islam*, Stuttgart 1986, s. 86-89.

A. ENGİN BEKSAÇ

Sultan Hasan Medresesi'nin taçkapısı ve avlusu

